

Årsrapport 2006

Innledning

Navn på programmet: Kjønnforskning: kunnskap, grenser, endring

Programmets hovedmål:

Kjønnforskning: kunnskap, grenser, endring er et tverrfaglig humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskningsprogram som skal bidra til

- videreutvikling av kjønnforskning som et eget kunnskapsfelt
- styrking og fornyelse av grunnleggende kjønnforskning
- styrking av kunnskap og kritisk refleksjon om kjønn
- styrking av tverrfaglig og flerfaglig kjønnforskning
- langsiktig kompetanseoppbygging gjennom rekruttering samt oppbygging og videreutvikling av gode fagmiljøer
- internasjonalisering av norsk kjønnforskning

Virkeperiode: 2001-2007

Økonomi

Programmets finansieringskilder: KD og BLD

Disponibelt budsjett i 2006: 8,2 mill. kroner

Forbruk i 2006: 8,6 mill. kroner

Aktiviteter

Viktigste aktiviteter i 2006

Programstyret har i 2006 arbeidet med planer for felles sluttpublisering og sluttarrangementer på programmet, i tillegg til oppfølging av prosjektene mht. faglig framdrift og formidlingsaktiviteter.

Formidlingstiltak, seminarer og konferanser

Programmets rammeavtale med KILDEN Informasjons- og dokumentasjonssenter for kvinne- og kjønnforskning, ble videreført i 2006. Avtalen innebærer blant annet at resultater og publikasjoner fra prosjektene publiseres på KILDENs nettsted og gjennom nyhetsbrev, at KILDEN bistår prosjektene med å utarbeide og gjennomføre formidlingsplaner, og at forskerne på programmet inngår i KILDENs forskerbase. KILDEN er også fast bidragsyter på de interne programseminarene.

I 2006 ga programmet faglige innspill og økonomisk støtte til en konferanse om kjønn, helse og velferd, arrangert av Foreningen for kvinne- og kjønnforskning (FOKK) og Nettverk for

feministisk teori og kjønnsforskning ved Universitetet i Stavanger. Målsettingen med arrangementet var å presentere ny kunnskap, skape debatt og være en arena for tverrfaglig samarbeid og nettverksbygging innenfor feltet.

I oktober 2006 ble det arrangert et todagers internt programseminar for alle som har prosjekter med bevilgning under programmet (dette er en årlig foreteelse). Hovedhensikten med seminarene er å skape en møteplass for diskusjon av teoretiske og metodiske spørsmål av felles interesse for programmets forskere, og disse stod for hoveddelen av innledningene og de forberedte kommentarene. I tillegg foreleste to eksterne forskere, Cathrine Holst ved Universitetet i Bergen, og Dorthe Staunæs, Danmarks Pædagogiske Universitet. KILDEN rapporterte fra aktiviteter i 2006, og det var visning av TV-filmen fra prosjektet *Kjønn og globalisering – omsorg over grenser*.

På slutten av 2006 ble det via en ekstrabevilgning fra BLD, startet opp et arbeid med å ferdigstille et bokmanus fra prosjektet Homoseksualitetens vilkår og ytringsformer i Norge 1920 til 1980. Det finnes svært lite faglitteratur om emnet i Norge, og det forventes betydelig interesse for boka som har arbeidstittelen *Skyggeliv. Homoseksualitetens vilkår i Norge 1920-1970*.

Nøkkeltall, aktiviteter i 2006

Antall prosjekter: totalt 27, herav 2 nye i 2006

Antall dr.gradsstipendiater: totalt 8, herav 6 kvinner

Antall postdoktorstipendiater: totalt 6, herav 4 kvinner

Administrasjon

Antall møter i programstyret i 2006: 2

Administrative kostnader i 2006: kr 297.000 (programstyrets drift og refusjon av programadministrative kostnader)

Resultater

(Prosjektene som er beskrevet nedenfor er ikke avsluttede.)

Samlivskurs. Ein kulturalanalytisk studie av kjønn, likestilling og parforhold (forskerprosjekt, Universitetet i Bergen)

Medan samlivskurs så vidt vart introdusert i Noreg ved slutten av 1980-talet, har kursa dei siste åra vorte stadig meir utbreidde og alminneleggjorte. Samlivskurs har vorte utvikla med utgangspunkt i psykologisk ekspertise og religiøse initiativ, men har dei siste åra fått eit breiare samfunnsmessig nedslagsfelt. Par som ønskjer det, kan gå på kurs i nærmiljøet, dra på kurs til Roma, på kombinert fottur og samlivskurs i den norske fjellheimen, reise til baroniet i Rosendal eller dra på spahotell. Psykologen Frode Thuen føreslår i ein kronikk om samlivskurs at "alle familier bør ta en par-sjekk med jevne mellomrom, på samme måte som vi setter bilen til service" (Bergens Tidende 6.01.2004). Sjølve ideen om eit kurs for samlivet handlar om at parforhold vert oppfatta som noko som kan og bør pleiast og styrast i bestemte retningar, det er ikkje noko som skjer av seg sjølv. Krava til kjærleik, seksualitet, intimitet og fellesskap i parforhold har endra seg dei siste åra, parrelasjonar er ikkje noko som berre er, dei må kontinuerleg gjerast og opplevast. Slike prosessar er truleg med på å skape etterspurnaden etter samlivskurs. Parrelasjonane er individualiserte og det inneber at individa sjølve har ansvaret for at parforholdet er bra nok, at

kjærleiken held. Risikoen for samlivsbrot er kontinuerleg til stades og gir motivasjon til å jobbe med forholdet. Kursa kan slik forståast som ei form for risikohandtering. Ved å introdusere par for praktiske og konkrete teknikkar for kommunikasjon og problemløysing kan kursa fungere som ei sertifisering av samlivet.

Likestilling – en grense mellom “oss” og “dem”? (forskerprosjekt, NTNU)

Prosjektet undersøker hvorvidt den dominerende oppfatningen av det norske samfunnet som et kjønnslikestilt samfunn, kan skape kulturelle skillelinjer, i betydningen hvem og hva som skal til for å bli regnet som “norsk” eller “ikke-norsk”. Prosjektet retter fokus mot hvordan etnisitet, kjønn og seksualitet kan eller må “gjøres” og blir gjort i dagens Norge, og undersøker hvordan slike kategorier veves sammen, hvordan grenser mellom kategoriene trekkes og hvilke posisjoner og handlingsrom som er tilgjengelige for hvem. Problemstillingene utforskes i arbeidslivet. Arbeidslivet er et strategisk felt, både som ledd i myndighetenes politikk for å likestille kvinner og menn og for å integrere “innvandrere”, og som vei for enkeltmennesker til å oppnå økonomisk uavhengighet, personlig tilfredsstillelse og utvikling, identitet og sosiale nettverk. Dermed blir arbeidslivet også en sentral arena for forhandlinger om hva som er mulig, ønskelig og gjennomførbart. Arbeidslivet i denne sammenheng betyr arbeidsplasser som ønsker å fremme likestilling, både mellom kjønn og mellom majoritet og minoritet, og som gjør noe med det, dvs. arbeidsplasser som kan regnes som gode eksempler. Et funn så langt er at slike bedrifter ikke er i overflod i dagens Norge. Et annet funn er at arbeidsplasser som både har en kjønnsblandet og fleretnisk arbeidsstokk, ikke nødvendigvis har hatt en eksplisitt rekrutteringspolitikk for å få dette til. Til en viss grad kan det være en konsekvens av at man ikke har fått til å rekruttere den primært ønskede arbeidskraften. Et tredje funn er at likestilling helst forstås som fravær av individuell diskriminering, og i mindre grad som organisatoriske strukturer og mønstre.

Ufullendte kvinner og menn? Om barnfrie (frivillig barnløse) par (forskerprosjekt, Universitetet i Bergen)

Norge ligger høyt på den europeiske fødselsstatistikken sett i forhold til antall innbyggere. Årsaken til dette kan være de gode, norske støtteordningene som sannsynligvis spiller en sentral rolle når det gjelder å opprettholde det høye fødselstallet. En aktiv pronatalistisk politikk fører altså til at norske par i så stor grad får barn og kombinerer barn og jobb. Men det fører også til at livet for barnfrie par blir mer utfordrende. I et materiale fra Norsk Etnologisk Granskning (NEG) kommer det selvfølgelig, det naturlige og det normale i det å få barn svært godt frem. Dette er også noe som understrekes i intervjuene som er gjort i prosjektet. I NEG-materialet presiseres også verdige og uverdige grunner til barnfrihet. En verdig grunn til å leve uten barn er hvis en har en kronisk eller arvelig sykdom. Uverdige grunner til å leve uten barn er blant annet ønsket om karriere, reising og personlig utvikling. Materialet i prosjektet gir så langt et massivt inntrykk av at barnfrihet er et tydelig avvik fra det som oppfattes som det normale, og at det største presset ligger på kvinner som lever i heteroseksuelle forhold. Dette kan forklares blant annet med at reproduksjon tidligere var koblet mer direkte til overlevelse, og at reproduksjonsevne, moderskap og foreldreskap derfor ble idealisert – og idealiseres fortsatt, selv om reproduksjon ikke lenger kan sies å være direkte koblet til overlevelse. Denne seige strukturen fører til at vi får ekstreme fortolkninger av barnfrihet, som f.eks. at det er egoistisk, sykt, unormalt, umodent og nevrotisk. Med barnfrihet beveger vi oss i nærheten av en av vår kulturs tålegrenser.

Når kvinner krysser grenser: Russisk kvinneinnvandring til Nord-Norge (forskerprosjekt, NORUT Samfunnsforskning AS)

Russiske kvinner bosatt i Norge har enten russisk, eller både norsk og russisk statsborgerskap. Å beholde det russiske statsborgerskapet synes å være en viktig identitetsmarkør. Dette sammenfaller med rapporteringen om nasjonal tilhørighet. På spørsmål om de russiske kvinnene føler seg norske eller russiske, svarer de at de enten føler seg russiske, begge deler, eller ingen av delene. De har et godt forhold til opprinnelseslandet og holder mulighetene for å bo der i perioder åpne, men innser at barna primært er norske og bør få vokse opp i Norge. På denne måten etableres

gode relasjoner til to land. Dette oppfattes som uttrykk for en transnasjonal tilhørighet som blir stadig vanligere. Bevegelse over landegrensene, fram og tilbake, snarere enn fra ett land til et annet, karakteriserer i større grad dagens mobile, globaliserte virkelighet. Samtidig som det er økende mobilitet, har Norge vedtatt og iverksatt en ny lov om statsborgerskap som strammer inn retten til dobbelt statsborgerskap. Det viktigste argumentet er et ønske om at borgere bosatt i Norge skal ha full lojalitet til Norge. Prosjektet har sett på betydningen det formelle statsborgerskapet har for muligheten til å delta i samfunnet på egne premisser, og samtidig på like vilkår med norskfødte. Et funn er at det er følelsesmessig problematisk for russiske kvinner å tenke seg å oppgi sitt opprinnelige statsborgerskap for å bli norsk, med entydig lojalitet til Norge. Ett av problemene med dette er at en aldri vil bli like norsk som norskfødte, og dermed heller ikke kunne delta på like vilkår i samfunnet. Et system med rett til dobbelt statsborgerskap åpner opp for mulighet til full politisk deltakelse i bostedslandet på potensielt likeverdig grunnlag. Retten til å beholde det opprinnelige statsborgerskapet er et uttrykk for anerkjennelse av den nye borgerens kulturelle og nasjonale bakgrunn. En slik anerkjennelse er en forutsetning for likeverdig deltakelse, da både den norskfødte og den utenlandsfødte gis rett til å delta ut fra egne historiske og kulturelle forutsetninger. Å tvinges til å oppgi sitt tidligere statsborgerskap for å bli norsk, innebærer på den annen side å sette til side tidligere erfaringer og begynne på nytt midtveis i livet.

Transseksualitet - mellom kropp, kjønn og seksualiteter. Kulturalanalytiske perspektiver på kjønnsambivalens (doktorgradsprosjekt, Universitetet i Bergen)

Kjensla av å vere "fødd i feil kropp" er ei formulering som går igjen i transseksuelle sine skildringar av egne erfaringar. I vår kultur ser det ut til å eksistere krav om bestemte samsvar mellom kroppsleg kjønn, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. Personar som overskrid desse grensene, utfordrar sentrale kulturelle mønster, og mange opplever sin eigen situasjon som problematisk. Livshistoriske intervju med transseksuelle er ei sentral kjelde i prosjektet, og intervjuar gir kunnskap om korleis informantane erfarer sin eigen kjønnsmessige transformasjon. Informantane i studien har det til felles at dei opplever at kroppen dei vart fødte med uttrykkjer feil kjønn og dei fleste av informantane har eit ønske om å gjennomføre eller har gjennomført medisinsk behandling for å endre sitt kroppslege kjønn. Ved å næranalysere eit utval transseksuelle livsforteljingar, gir prosjektet kunnskap om den mangetydige prosessen det er å konstituere seg som kjønn. "Kjønn" er i intervjuar ein meiningsskapande kategori som er fast og flytande på same tid. "Fødd-i-feil-kropp"-forteljinga er ei hovudforteljing i dei fleste intervjuar, men spørsmål om kva som er "feil kropp" og "rett kropp" blir erfart og fortalt om på ulike måtar, og tilnærmingane til kva det inneber å vere kroppsleggjort kvinne eller mann varierer.

Resultatindikatorer for 2006

Avlagte doktorgrader: 0

Vitenskapelig publisering (både med og uten referee): 86

Annen publisering/formidling: 105

Samlet vurdering og utfordringer framover

Gjennom tematisk åpne utlysninger og tematisk øremerkete utlysninger, er det totalt sett bygget opp en god faglig bredde i prosjektporteføljen til programmet. Den fler- og tverrfaglige kjønnsforskningen både innenfor og mellom samfunnsvitenskap og humaniora, kan sies å være styrket. De tematiske områdene som har fått øremerkete midler fra Barne- og likestillingsdepartementet (BLD) er lesbisk og homofil levekår, lesbisk og homofil historie og kjønnslikestilling i familiesfæren. I de tilfellene der forskningsmiljøene selv har

satt den tematiske dagsorden, har dette også frambrakt forskning som kan være med på å styrke sektordepartementets kunnskapsgrunnlag.

Det er en klar overvekt av kvinner som prosjektledere, stipendiater og øvrige prosjektmedarbeidere på programmet, men det foregår også en viss rekruttering av menn til forskningsfeltet.

Programmet har hatt fokus på internasjonalisering gjennom hele programperioden, og det har vært tilfredsstillende gjennomføring av utenlandsopphold, internasjonale arrangementer, internasjonale nettverksprosjekter og forprosjekter til EUs rammeprogram.

Rammeavtalen om formidling som programmet har hatt med KILDEN siden 2003, vurderes som svært vellykket og avgjørende for omfanget av og kvaliteten på programmets formidlingsaktiviteter. Det er følgelig inngått avtale om videreføring av samarbeidet med KILDEN ut programperioden.

Programmet fikk i 2006 tilført ytterligere midler fra BLD, totalt kr 690.000, til ulike formidlingsaktiviteter i forbindelse med avslutningen av programmet. Denne budsjettøkningen er avgjørende for at sluttformidlingen skal kunne skje på en tilfredsstillende måte.

Det anses som viktig at programstyrets erfaringer, oppsummert i en midtsveisrapport fra 2005, tas med i den pågående planleggingen av et nytt kjønnsforskningsprogram med oppstart i 2008.

Programmet har følgende planer for 2007:

- Avvikle internt programseminar høsten 2007
- Avvikle faglig dagskonferanse, i samarbeid med KILDEN, IMER-programmet og Likestillings- og diskrimineringsombudet
- Utarbeide en samlet nettpresentasjon av programmet på KILDENs nettsider
- Bidra til utgivelse av spesialnr. av *Tidsskrift for kjønnsforskning* om programmet
- Planlegge sluttarrangement for programmet våren 2008
- Oppfølging av prosjektenes faglige framdrift og formidlingsaktiviteter
- Utarbeide sluttrapport fra programstyret